

Мергенов М.Б.

БАТКЕН ОБЛУСУНУН АЙМАГЫНДАГЫ ШААРЛАРДЫН СОЦИАЛДЫК-ЭКОНОМИКАЛЫК ЖАНА ЭКОЛОГИЯЛЫК КӨЙГӨЙЛӨРҮН ЧЕЧҮҮДӨГҮ ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ОРГАНДАРЫНЫН РОЛУ

Мергенов М.Б.

РОЛЬ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В РЕШЕНИИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ И ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ ГОРОДОВ И СЕЛ В БАТКЕНСКОЙ ОБЛАСТИ

Mergenov M.B.

ROLE OF LOCAL GOVERNMENT IN ADDRESSING THE SOCIAL-ECONOMIC AND ENVIRONMENTAL PROBLEMS OF CITIES AND VILLAGES IN BATKEN REGION

УДК: 338.340 (575.2)

Макалада Баткен облусунун аймагындагы шаарлардын чарбалык инфраструктурасынын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн деңгээлинин абалы каралган. Бул аймактагы шаарлардагы социалдык-экономикалык, экологиялык көйгөйлөрүн чечүүдөгү жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына жигердүү иш-аракеттер сунушталат.

The article reviewed the state-level of economic infrastructures and services in cities of the Batken region. It was recommended vigorous activities to local government authorities to address the social-economic and social problems of cities in this area.

Бүгүнкү күндөгү натыйжалуу жана ачык-айкын мамлекеттик башкаруунун өркүндөшү саясий, социалдык жана экономикалык чөйрөлөрдө жүргүзүлүп жаткан өзгөрүүлөргө жаңы дем берет. Бул мамлекеттик бийликти бөлүштүрүү принцибине, алардын макулдашып иш жүргүзүүсүнө, коомдук жана жеке мүнөздөгү маселелерди натыйжалуу жана адилет чечүү максатында өз ара байланышта иштөөгө негизделген демократиялык жана ачык башкаруу системасын түзүүнү көздөйт.

Мамлекеттик түзүлүш чөйрөсүндөгү акыркы жылдардагы реформалар мамлекетти башкаруунун натыйжалуулугун жогорулатууну камсыздап, туруктуу экономикалык өсүш жана демократиялык институттарды ар тараптан өнүктүрүү үчүн шарт түзүүгө тийиш.

Өлкөнүн өнүгүү келечеги көбүнчө бирдиктүү коомду түзүү жолунда канчалык алдыга жылышка жетишилгенине, коомдо болгон айырмачылыктарды көйгөйлөрдүн эмес, ийгиликтердин булагына айландыра алгандыгына жараша аныкталат. Учурда республиканын аймактык айырмачылыктары бир топ, экономикалык потенциал бирдей бөлүштүрүлгөн эмес. Аймактардын өнүгүүсүнө обочолонгондук, транспорттук жана башка инфраструктуранын өнүкпөгөндүгү чоң тоскоол болууда. Албетте, мунун өзү өз кезегинде республиканын борборунан өтө алыс жайгашкан четки аймактардагы

чакан шаарлардын инфраструктурасынын өнүгүшүнө тоскоол болуу менен бирге ар кандай саясий, социалдык, экономикалык, экологиялык ж.б. көйгөйлөрдү жаратат.

Бул багытта Баткен облусунун аймагындагы шаарлардын чарбалык инфраструктурасынын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн деңгээлинин абалы кандай? Мына ушул маселелердин кээ бирлерине анализ жасап көрөлү.

Баткен облусунда 6 административдик аймак: 3 облустук деңгээлдеги шаарлар – Баткен, Кызыл-Кыя, Сүлүктү, 3 район – Кадамжай, Лейлек, Баткен жана райондук деңгээлдеги Исфана шаары жайгашкан.

Облустун шаарларын социалдык-экономикалык жактан өзгөртүүлөрдө реформалоо жана шаардык чарбалардын кайра жаралуусу, өсүп-өнүгүшү мамлекеттик гана эмес жергиликтүү өз алдынча башкаруунун көз карашы боюнча да негизги багыт болушу зарыл. Баткен, Кызыл-Кыя, Сүлүктү, Исфана шаарларынын чарбалык абалы ойдогудай эмес, учурдун талабына толук жооп бербейт. Коммуналдык ишканалардын иштеринде элдин жана бюджеттик уюмдардын көрсөтүлгөн кызматтар үчүн төлөгөн акчалары уюмдардын бирден-бир киреше булактары болуп саналууда. Бирок, элдин төлөөлөрүнүн аз өлчөмдө жыйналышы шаардык бюджеттик уюмдардын чоң карыздары бул уюмдардын банкрот болушуна алып келди. Ал эми техника менен өндүрүштүк база ыйгарым укуктуу администраторлор тарабынан топтолуп кеткен карыздардан кутулуу үчүн сатылган. Буга Кызыл-Кыя, Сүлүктү шаарларын айтсак болот.

Шаарларды таза суу, жылуулук, канализация, жарык менен камсыз кылуучу инженердик тармактагы жабдуулардын абалы жаратат. Булардын кызмат кылуу жана эксплуатациялоо мөөнөтү небак бүткөн, ал эми мамлекеттик жана муниципалдык органдардын каржылоосунун болбогондугунан бул жабдуулар калыбына келтирилбейт. Ошонун кесепетинен бул тармактагы тез-тез болуп туруучу

авариялар адаттагы көрүнүшкө айланган. Мындай көрүнүш Кызыл-Кыя шаарындагы түйүндөрдө 400дөн 600гө чейинки авария катталган.

Кызыл-Кыя шаарында суу берүүнүн ачык булактарындагы таза сууну даярдоочу куруулардын курамы жаан-чачын, сел ж.б. кубулуштар болчу мезгилге тиешелүү деңгээлде ылайыкташтырылган эмес. Суу берүүнүн борборлоштурулган системасы менен камсыз болгон калктын үлүшү болгону Сүлүктүдө 60%ти, Кызыл-Кыяда 50%ти түзөт. Суу тазалоочу куруулардын өндүрүмдүүлүгүнүн жетиштүү болбогондугунан улам жазгы жана жайкы жаан-чачын убагында шаарга кирген суу ГОСТтун бир да параметрлерине жооп бербейт. Кыргыз Республикасынын шаарлар ассоциациясынын эксперттери жүргүзгөн агын сууларды тазалоочу куруулар боюнча изилдөөсүнөн маалым болгондой Сүлүктү шаарында тазалоочу куруулар такыр эле жок.

Таштандыларды чогултуу жана чыгаруу айрыкча шаардык муниципалитеттердин компетенциясына кирет, бирок бул функцияларды аткарган уюмдардын жекечилик формалары ар түрдүү.

Бул багытта да бир топ көйгөйлүү маселелер бар. “ЮСАИД” эл аралык уюму тарабынан жүргүзүлгөн социологиялык сурамжылоонун жыйынтыгында Баткен шаарынын жашоочуларынын 75%ти таштандыларды чогултуу жана чыгарууда, 65%ти суу менен камсыз болууда, 96%ти көчөлөрдү жарыктандырууда, 91%ти көчөлөрдү тазалоодо, 81%ти шаарды көрктөндүрүүдө, 83%ти коомдук тартипти сактоодо, 58%ти китепканаларды пайдаланууда чечилбей жаткан көйгөйлөр бар экендигин айтышкан. Ал эми Сүлүктү шаарынын жашоочуларынын 72%ти таштандыларды чыгаруу, 57%ти жолдордун абалы, 40%ти суу менен камсыз кылуу, 80% ти шаарды көрктөндүрүү, 76%ти көчөлөрдү жарыктандыруу, 70%ти шаардык парклардын абалы, 69%ти көчөлөрдү тазалоо учурда ойдогудай эмес экендигин баса белгилешкен.

Ошол эле учурда шаардык жашоочулар жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын иштерине анчейин канааттанбагандыктарын билдиришкен. Баткен шаар жашоочуларынын 67%ти мэриянын жүргүзүп жаткан иштерин начар, 45%ти шаар бийлигинин жашоочулар менен болгон байланышы жок, 43%ти шаардык башкаруу бийлигинде коррупциянын бар экендигин айтышса, ал эми Сүлүктү шаарынын жашоочуларынын 52%ти мэриянын ишине оң баа беришип, шаар башкармалыгындагы ачык-айкындуулукту, маалымдуулукту белгилешкен. Бирок, коррупциянын өтө жогорку деңгээлде экендигин да баса көрсөтүшкөн. Мындай көрүнүштөр биринчи кезекте Сүлүктү, Баткен шаар башкармалыктарынын иштериндеги көптөгөн кемчиликтердин бар экендигин айгинелеп турат.

Ошондуктан шаардык мэриялар шаар жашоочуларынын күнүмдүк жашоо-шарттарындагы бардык

маселелерди чечүүдө, бийлик менен шаардыктардын ортосундагы байланышты бекемдөөдө, алардын бүгүнкү бийликке болгон ишенимдерин арттырууда жигердүү иш-аракеттерди көрүүлөрү зарыл. Бул үчүн төмөнкүлөрдү аткаруу керек:

- шаар бийликтери өздөрүнүн иш аракеттерин, милдеттерин шаар жашоочуларына кабардар кылуунун жаңы механизмдерин иштеп чыгуу;
- муниципалдык менчиктин, бюджеттин ачык-айкындуулугун камсыз кылуу;
- шаар жашоочулары менен аларды түйшөлткөн күнүмдүк көйгөйлөр туурасында тез-тез жолугушууларды уюштуруу;
- таштандыларды чогултуу жана чыгаруу, таза суу менен камсыз кылуу, канализация, көчөлөрдү жарыктандыруу, жолдорду оңдоо ж.б. социалдык маанидеги кызмат көрсөтүүлөрдүн шаардык мэриялардын күнүмдүк иштериндеги приоритеттүү багыты болушуна болушуна жетишүү.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан акыркы жылдарда шаарларды социалдык-экономикалык жактан өнүктүрүүнүн башкаруу системасында бир топ алдыга карай жылуулар болду деп айтсак болот. Бирок, ошондой болсо да жогорудагыдай чечилбеген маселелер бар.

Шаарлардын жашоо деңгээлинин төмөнкүдөй спецификалык көрсөткүчтөрүн атасак болот:

1. Жумушка жарамдуу калктын иш менен камсыз болушу;
2. Жумушсуздуктун деңгээли;
3. Калктын жашоосунун коопсуздугу;
4. Тартипти сактоо жана кылмыштуулук менен күрөшүү;
5. Шаардык инфраструктуранын абалы (жол, транспорт, электрдик түйүн, канализация, суу ж.б.)
6. Шаардын экологиялык абалы;
7. Шаардын санитардык абалы;
8. Үй тиричилиги жана коммуналдык кызматтардын иштеши;
9. Коомдук тамактануу жана сооданын өнүгүшү;
10. Спорттук жана маданий базалардын өнүгүшү;
11. Окуу жайлар жана мектептер менен камсыздалышы;
12. Саламаттыкты сактоо жайлары менен камсыздалышы;
13. Театрдык-маданияттык жайларга катышуусу;
14. Өндүрүш жана керектөө товарлары менен камсыздалышы.

Жогорудагы маселелерди чечүү үчүн башкаруунун бардык деңгээлинде структураларды жакшыртуу, милдеттерди, механизмдерди жана рычагтарды чындыкка жана эффективдүүлүккө жеткирүү максатында тастыктоо маселеси жатат.

Шаарды башкаруу системасы, шаардык жана райондук бийлик бар болгон учурда деле советтик мезгилде эле бар болгон. Ушундай эле шаардык жана

райондук депутаттардын кеңеши түрүндө жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары да сакталып калган.

Жыйынтыктап айтканда, бардык мамлекеттик башкаруу жана өз алдынча башкаруу деңгээлинде мамлекеттик саясаттын маанилүү маселелери чечилиши керек.

Эффективдүү мамлекеттик башкаруу системасын иштеп мыктылоо үчүн негиздүү жана активдүү түрдө киришүү зарыл. Ошондо гана жогоруда айтылган бардык социалдык, экономикалык, экологиялык ж.б. көйгөйлөрдү чечүүгө толук мүмкүнчүлүк түзүлөт. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу

органдары бул маселеде алдыңкы катарда турушу зарыл.

Адабияттар:

1. “Кыргыз Республикасынын экономикасы”, Б. – 2007-ж.
2. Баткен облустук мамлекеттик статистика башкармасы. Жыйнак, 2009-ж.
3. Агенство развития и инвестирования сообществ. “ЮСАИД” брошюра, 2006-ж.
4. “Кыргыз Республикасын 2010-жылга чейин Өнүктүрүүнүн Комплекстүү Негизи”, Жалпы улуттук стратегия.
5. Асанакунунов Б. “Кыргызстандын кичи шаарларынын социалдык, экономикалык жана экологиялык көйгөйлөрү.” Макала.

Рецензент: д.полит.н, профессор Дононбаев А.Д,
